

Svensk orgelkonst 1949.

Det mest iögonenfallande vid en återblick på svensk orgelkonst under det gångna året är den livliga verksamheten inom orgelbyggeriet. Ja, fråga är om det någonsin byggts så många orglar i vårt land. Att vederbörande ej hesiterar inför den ganska dryga utgift genomförandet av ett orgelbyggnadsprogram numera medför, vittnar värtaligt om det kyrkomusikaliska intresset i församlingarna.

Tendensen inom nutida orgelbyggeri pekar alltmåra hän mot en återgång till det klassiska byggnadssättet. Det mest slående exemplet härpå är den nya 77-stämmiga orgeln i Oscarskyrkan i Stockholm, byggd av Marcussen & Søn, Danmark. Sålunda äro stämmorna här fördelade enligt den gamla s. k. verkprincipen å huvudverk, ryggpositiv, bröstverk, crescendoverk och pedal. Trakturen till tre manualer är mekanisk, medan registraturen samt trakturen till crescendo- och fjärrverket är elektrisk. Vidare är fasaden ljudande.

Men även åtskilliga mindre orglar ha byggts efter liknande principer såsom i Breared, Göteborgs stift, Ö. Ryd, Stockholms stift och Ödeshög, Linköpings stift såväl av danska orgelbyggare som Olof Hammarberg, Göteborg, vilken f. ö. torde vara den ende av våra egna orgelfirmor, som i nämnvärd utsträckning tillämpar också detta gamla byggnadssätt.

Varje system, det må vara mekaniskt, pneumatiskt eller elektriskt, har sina både fördelar och nackdelar. Avgörande för resultatet blir hur arbetet utföres. Att den rent mekaniska trakturen i och för sig är överlägsen varje annat system med avseende på exakt tonangivning och därmed av största betydelse för artikulation och frasering, vill säkert ingen verkligt sakkunnig bestrida. Men härifrån är steget långt till ett accepterande av detta system för vilken orgelbyggnad och under vilka förhållanden som helst. Detsamma kan sägas om den rent mekaniska registraturen. Inför orgelbyggnadsproblem av denna art måste nämligen hänsyn tagas till många faktorer, såsom kyrkorummets storlek och därmed till det planerade instrumentets storlek, till de lokala förhållandena i övrigt, till den omständigheten att orgellåktaren är avsedd jämväl för köruppträdanden, till prisfrågan och sist men ej minst till *orgelspelarens* krav beträffande registreringsmöjligheter. I den klassiska orgeln voro möjligheterna till registreringsväxling starkt begränsade. Att helt återgå till en gången tids byggnadssätt med

åsidossättande av de landvinnningar som gjorts i fråga om orgels utrustning med tekniska hjälpmedel vore förvisso en utveckling i galen riktning. Man kan omöjligon blunda för att risken härför faktiskt föreligger. I stället synes orgelkonsten vara mest betjänt av ett byggnadsätt, som möjliggör tillämpande av det bästa i såväl äldre som senare tids orgelbyggeri med avseende på såväl väderlådor, intonation, traktur, registratur som spelhjälpmedel etc.

Bland orgelförnyelser av mindre omfattning kan nämnas den av Nils Hammarberg utförda omgestaltningen av den 78-stämmiga orgeln i S:t Jacobs kyrka i Stockholm. Genom omgruppering, omintonering och utbyte av ett antal 8'- och 16'-stämmor mot nya, främst rör- och s. k. övertonsstämmor, har denna orgels klangresurser ytterligare avsevärt berikats. Alltsomallt kan denna omgestaltning sägas utgöra ett gott exempel på vad som med enkla medel och inom en mycket begränsad kostnadsram går att åstadkomma i fråga om förbättring av en orgel av 1910-talstyp — när arbetets utförande kommer i goda händer.

Vidare må här noteras den av Bröderna Moberg, Sandviken, förtjänstfullt genomförda restaureringen av orgeln i Teda kyrka i Uppland. Orgeln, som stått stum i 30 år, är byggd 1785 av hovvaktmästaren P. M. Forsberg.

På föranstaltande av SAOK har inventering av landets samtliga kyrkorglar påbörjats. Inventeringen bekostas genom medel från Humanistiska fonden, som för ändamålet hittills anslagit ej mindre än 10000 kr.

KSV:s orgelråd har även under det gångna året handlagt ett stort antal ärenden, av vilka en del liksom tidigare insänts via Byggnadsstyrelsen, resp. Riksantikvarieämbetet.

I Helgesta, Strängnäs stift, hölls söndagen den 18 sept. jubileumskonsert med anledning av att 100 år förflutit sedan församlingen fick sin kyrkorgel. Denna, byggd av Johan Lund, 1849 och tillbyggd 1938 av Th. Frobenius, Danmark, anses med rätta höra till de förnämligaste i Sörmlandsbygden. Vid jubileumskonserten höll D. Åhlén föredrag om den gamla orgeln och dess tillkomst. Föredraget finnes återgivet i Södermanlands Läns Tidning av d. 30 sept. 1949.

Bland publicerade uppsatser och artiklar i orgelfrågor märkas: I det stora samlingsverket »Skara stift i ord och bild»: Karl G. Gustafson: Det kyrkliga musiklivet, i »Linköpings stift i ord och bild»: E. Erics: Orglar och orgelbyggare, i Wäxjö stifts hembygds-

kalender: E. Erics: Johannes Magnusson i Nässja, Bonde — kyrkomålare — Orgelbyggare, i Lunds stifts julbok: E. Erics: En orgelklenod i en skånsk ödekyrka, några blad ur Lunds stifts äldre orgelhistoria, samtliga här nämnda uppsatser förnämligt illustrerade och av stort kulturhistoriskt värde. Vidare: i Linköpings stifts julbok: E. Erics: V. Hargs-orgeln och dess mästare, orgelnisten Nils Ahlstrand i N. Solberga, i Hällestadstidningen julen 1949: E. Erics: Folkströmsorgeln — Linköpings stifts äldsta?, i tidningen Gottlänningen: Om en under sommaren 1949 utförd totalinventering av Visby stifts orglar, i tidskriften Stockholms stift: En förnämlig orgel (art., som syftar på Oscarskyrkans nya orgel, är osignerad), i d:o nr 12: O. Lindberg: Är Oscars orgel bättre än Engelbrekts? i Kyrkomusikernas Tidning: L. M. Holmbäck: SAOK:s orgelinventering (två art.), W. Åhlén: Organisten och preludiet, resp. postludiet, några synpunkter W. Åhlén: Albert Scheitzer 75 år, ett a propo till högtidsdagen den 14 jan. 1950 samt S. Carlsson: Musik vid vigsel och jordfästning.

Följande musikalien för orgel ha utgivits: H. Weman: Musica organi, I, H. Lindquist: »Kyrkans högtider», 75 preludier till introitus- och gradualpsalmen, L. Edlund: Tre koraler för orgel, A. Runbäck: Efter sammanringningen, innehållande introituspreludier samt Orgelmusik vid högmässans avslutning, G. Thyrestam: Preludium och fuga, B-dur, H. Melin: Julpastoral, D. Olson: Svit för orgel och E. Wallvik: Toccata. »Himmelriket är nära» lyder slutligen titeln på 5 orgelbearbetningar av G. Nordquists koral med samma namn.

Liturgisk-musikaliska fortbildningskurser ha ägt rum i Upsala, Stockholm, Eskilstuna, Ljungskile, Växjö och Värnamo, kyrkosångshögtider eller kyrkosångsdagar i Heby, Visby, Mariestad, Härnösand och Stockholm.

Orgelkonserter och musikandakter ha regelbundet förekommit i ett flertal kyrkor i Stockholm, Upsala m. fl. orter. Även i radio har orgelkonsten varit representerad dels genom speciella kyrkomusikprogram, dels i samband med lördagens helgsmålsböner, varvid bl. a. flera värdefulla orglar ute i bygderna fått göra sin röst hörd, såsom orglarna i Bäckebo, Hult, Ö. Skrukeby m. fl.

Att, såsom inledningsvis framhölls, kyrkans instrument blivit föremål för församlingarnas intresse i en omfattning som kanske aldrig tillföre, är glädjande. Men *en* sak är att anskaffa kyrkan instrument. En annan är att underhålla och vårda dem. Det före-

faller som om mycket övrigt vore att önska i det avseendet. Att en och annan gång smörja motorfläkten är ej nog. Det gäller också att se till, bl. a. att ingen åverkan göres å ömtåligare delar av mal och rättor. De senare har, enligt vad flera orgelbyggare berättat, härjat svårt på många håll under den sista hösten och t. o. m. i flera fall satt nyanskaffade orglar ur funktion. Förr i världen var nog sådant ingalunda ovanligt. Att slikt skall kunna få förekomma i vår orgelupplysta tid är oförsvarligt. Att hålla orgeln fri från damm och smuts är vidare en renhållningsåtgärd, som kan förefalla så självklar, att det kanske kan synas onödigt att erinra om den. Ändock torde det alltjämt höra till undantagen att en kyrkorgel göres till föremål för regelbundet återkommande grundlig rengöring. Här behöves tydligen en uppräckning. Organist, pastor och övriga ansvariga måste komma till insikt om, att kyrkorgeln är ett instrument, ej vilket som helst, utan ett dyrbart inventarium, i många kyrkor sannolikt det dyrbaraste, som det gäller att väl vårda, om ej dess värden skola gå tillspillo i förtid. *Minst vart tionde, helst vart femte år, borde varje kyrkorgel undergå rengöring och justering*, något som naturligtvis inte behöver eller bör utesluta att stämning av labialverket sker oftare. De kostnader sådan tillsyn komme att betinga vore blygsamma i jämförelse med den kapitalförlust, som vanvård av kyrkorgeln i längden utan tvivel skulle komma att åsamka församlingen.

Waldemar Ahlén.

Körarbetet 1949.

År 1949 är för kyrkokörerna ett märkesår i flera avseenden. Antalet körer är numera så pass stort, att man kan våga påstå, att ungefär hälften av Sveriges kyrkor ha en permanent kyrkokör, vare sig denna består av blandad kör, damkör eller barnkör. I många församlingar finnas både blandad kör, ungdomskör och barnkör. Så är fallet inom många församlingar i Lunds stift, där ungefär hälften av de församlingar som ha blandad kör även ha barnkör.

När nyorganisationen av kyrkomusikerbefattningarna blir verklig-